Lausunto KKO-HD/154/2022

Julkinen

31.3.2022

Oikeusministeriö

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö VN/13190/2020

Lausunto pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelua koskevasta työryhmämietinnöstä

Yleistä

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoa pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelua koskevasta työryhmämietinnöstä (Oikeusministeriön julkaisuja 2022:1). Korkein oikeus on käsitellyt asiaa täysistunnossa ja arvioinut työryhmämietintöä erityisesti unionin oikeuden ja korkeimman oikeuden lainkäytössä tehtyjen havaintojen kannalta. Korkein oikeus esittää pakkokeinolain ja siihen liittyvän lainsäädännön muutostarpeista lausuntonaan seuraavan.

Pakkokeinolain 2 ja 3 luku, vangitseminen ja tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa sekä niiden suhde EU-luovuttamislakiin

Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetussa laissa (EU-luovuttamislaki) säädetään luovuttamisen turvaamiseksi tehtävästä luovutettavaksi pyydetyn henkilön säilöön ottamisesta tai tämän määräämisestä matkustuskieltoon. Sääntelyn taustalla olevan eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä tehdyn neuvoston puitepäätöksen 2002/584/YOS (puitepäätös) 12 ja 17 artiklasta ilmenee, että luovuttamisen täytäntöönpanosta vastaavan jäsenvaltion oikeusviranomaisen tulee varmistaa, että henkilön tosiasiallisen luovuttamisen aineelliset edellytykset säilyvät siihen saakka, kunnes pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta tehdään lopullinen päätös.

Sanottujen pakkokeinojen käytöllä EU-luovuttamismenettelyssä on EU-luovuttamislain viittaussäännösten vuoksi kiinteä yhteys pakkokeinolakiin. EU-luovuttamislain 17 §:n 2 ja 3 momentin nojalla säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä tutkintavankeudesta säädetään sekä matkustuskiellosta vastaavasti, mitä siitä pakkokeinolaissa säädetään.

Tällaiset yleisluonteiset viittaussäännökset ovat osoittautuneet käytännön soveltamistilanteissa tulkinnanvaraisiksi. Esimerkiksi prosessuaalisesta kantelusta muutoksenhakukeinona on EU-luovuttamislain 19 §:ssä säädetty

nimenomaisesti vain siltä osin kuin kysymys on säilöön otetun kanteluoikeudesta. Lain 17 §:n 3 momentin viittaussäännöksen nojalla matkustuskieltoon määrätyllä on katsottava olevan sama kanteluoikeus. EU-luovuttamislain voimaantulon aikaan pakkokeinolain mukainen kanteluoikeus oli vain vangitulla ja matkustuskieltoon määrätyllä (vanha pakkokeinolaki 1:27 ja 2:10). Nykyisen pakkokeinolain mukaan myös syyttäjällä on kanteluoikeus vangitsemis- ja matkustuskieltoasioissa. Säädettäessä nykyinen pakkokeinolaki päivitettiin samalla EU-luovuttamislaista ainoastaan 16 §:n 2 momentin ja 60 §:n 2 momentin viitaukset pakkokeinolakiin. Kysymys syyttäjän muutoksenhakuoikeudesta on jäänyt EU-luovuttamislaissa sääntelemättä.

Lisäksi pakkokeinolakia on sittemmin täydennetty myös säännöksillä tutkinta-arestista (2 luvun 12 §) ja tehostetusta matkustuskiellosta (5 luvun 1a §). Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään katsonut, että tuomioistuin voi määrätä matkustuskiellon myös tehostettuna turvaamaan luovuttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanoa (KKO 2021:62, kohta 5).

EU-luovuttamislain esitöissä on kiinnitetty huomiota käräjäoikeuden mahdollisuuteen päättää pakkokeinon pitämisestä voimassa ratkaisun lainvoimaisuuteen saakka mahdollisen muutoksenhaun varalta sellaisessakin tilanteessa, jossa käräjäoikeus ei ole suostunut luovuttamispyyntöön (HE 88/2003 vp s. 45). Käytännössä esiintyy kuitenkin tilanteita, joissa käräjäoikeus on vapauttanut luovutettavaksi pyydetyn henkilön säilössä pitämisestä tai matkustuskiellosta. Korkeimman oikeuden lainkäytössä on tällaisessa tilanteessa noussut esiin kysymys syyttäjän muutoksenhakuoikeudesta ja korkeimman oikeuden toimivallasta koskien luovutettavaksi pyydetyn henkilön säilöön ottamista tai määräämistä matkustuskieltoon. Näiltä osin nykyinen lainsäädäntö on puutteellinen.

Edelleen EU-luovuttamislain 17 §:ssä säädetään nimenomaisesti vain luovutettavaksi pyydetyn, ei luovutettavaksi määrätyn säilöön ottamisesta. Säännöstä on kuitenkin oikeuskäytännössä tulkittu puitepäätöksen tehokkaan täytäntöönpanon varmistamiseksi siten, että se koskee myös luovutettavaksi jo määrätyn henkilön säilöön ottoa (KKO 2012:62, kohta 13). Myös tältä osin kansallisen sääntelyn ajantasaistaminen olisi perusteltua.

Lisäksi parhaillaan unionin tuomioistuimen käsiteltävänä on korkeimman oikeuden tekemä ennakkoratkaisupyyntö asiassa C-804/2021, C & CD, joka koskee lainvoimaisen luovuttamispäätöksen jälkeen ilmenevän, puitepäätöksen 23 artiklan 3 kohdassa tarkoitetun luovuttamisen ylivoimaisen esteen tulkintaa sekä siihen liittyvää päätöksentekomenettelyä.

Pakkokeinolain vangitsemista, matkustuskieltoa ja tehostettua matkustuskieltoa koskevien säännösten suhdetta EU-luovuttamislain mukaiseen sääntelyyn säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä olisi edellä kuvattujen havaintojen perusteella aiheellista tarkastella jatkovalmistelussa sääntelyn täsmentämiseksi ja ajantasaistamiseksi. Tämä säännöskokonaisuus on jäänyt edellisessä pakkokeinolain uudistuksessa puutteellisesti arvioiduksi.

Pakkokeinolain 7 luku, takavarikko

Työryhmä esittää mietinnössään pakkokeinolain 7 luvun 4 §:ään päivitystä, jossa lainkohdassa tarkoitettu takavarikoimis- ja jäljentämiskielto säädettäisiin koskemaan viestinnän välittäjää eli teleyrityksen ja yhteisötilaajan lisäksi se koskisi jatkossa myös muita sähköistä viestintää välittäviä tahoja. Lainkohdassa viitattaisiin sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 3 §:n 36 kohtaan, koska sanotulla lailla on kumottu nykyisessä pakkokeinolaissa viittauksen kohteena mainitut viestintämarkkinalaki ja sähköisen viestinnän tietosuojalaki.

Korkein oikeus pitää sääntelyn ajantasaistamista ja täsmentämistä ehdotetulla tavoin perusteltuna. Korkeimmassa oikeudessa on parhaillaan arvioitavana kysymys pakkokeinolain 7 luvun 4 §:n mukaisen takavarikoimiskiellon soveltamisesta asiassa, jossa kysymys on virtuaalisessa erillisverkossa tarjottavasta palvelusta, joka salaa palvelun käyttäjien todellisen, henkilö- tai tunnistetiedoksi katsottavan IP-osoitteen internetissä.

Pakkokeinolain 10 luku, salaiset pakkokeinot

Pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ssä säädetään mahdollisuudesta poiketa tuomioistuimen luvalla lain 7 luvun 4 §:n mukaisesta kiellosta takavarikoida tai jäljentää viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja, jos niitä ei todennäköisesti ole enää saatavissa telekuuntelulla. Tämä poikkeamismahdollisuus takavarikoimiskiellosta perustuu viittaukseen 7 luvun 4 §:ään, ja siinä säädetään nimenomaisesti luvan kohteena olevan sanottujen tietojen takavarikoiminen tai jäljentäminen teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta.

Edellä todetuin tavoin 7 luvun 4 §:n vanhentunut lakiviittaus on työryhmämietinnön mukaisesti tarkoitus päivittää koskemaan kaikkia sähköisen viestinnän palveluista annetussa laissa tarkoitettuja viestinnän välittäjiä. Työryhmän mietinnössä ei kuitenkaan esitetä pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ään samanlaista päivitystä kuin mitä lain 7 luvun 4 §:ään esitetään tehtäväksi. Mainittujen takavarikoimiskieltoa ja siitä poikkeamista koskevien pakkokeinolain säännösten keskinäinen yhteys huomioon ottaen korkein oikeus pitää sääntelyn johdonmukaisuuden vuoksi tarpeellisena, että pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ään tehdään vastaava täsmennys kuin mitä työryhmä ehdottaa tehtäväksi pakkokeinolain 7 luvun 4 §:ään.

Presidentti	Tatu Leppänen
Hallinnollinen lakimies	Karri Tolttila
Esittely	31.3.2022
Läsnä	Presidentti Leppänen sekä oikeusneuvokset Häyhä, Jokela, Sippo, Koponen, Kantor, Uusitalo, Engstrand, Tammi-Salminen, Tapani, Ojala ja Guimaraes-Purokoski.

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Karri Tolttila
Hallinnollinen lakimies
Korkein oikeus
karri.tolttila@oikeus.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Tatu Leppänen
Presidentti
Korkein oikeus
tatu.leppanen@oikeus.fi